

DR. TÓTHNÉ DR. FÁBIÁN ESZTER ANNA

Az SZTE Állam- és Jogtudományi Kar Civilisztikai Tudományok Intézetének
címzetes egyetemi tanára

Milyen volt a szegedi jogi kar egyetemista éveiben?

Mondhatom semmi nem olyan volt, mint ma. Kezdjük az épülettel.

Még bőven az emeletráépítés előtt vagyunk. Egyemeletes, toronyszobás, meglehetősen lehasznált állagú épület, a háború előtti állapotában. Kérdéses, hogy felújították-e azelőtt valamikor? Négy nagyobb tantermet találunk a négy évfolyam részére, mivel a képzés ekkor még négy éves volt. A tanszékeket a földszinten találjuk, a Dékáni Hivatalt ott, ahol most is van. Tanulmányi Osztály külön nem volt, feladatait a Dékáni Hivatal 3 előadója intézte, hiszen a hallgatói létszám a 4 évfolyamon összesen nem lehetett több mint 200-300 fő. A mi évfolyamunk létszáma az első évben 72 volt, a többi évfolyamon inkább kevesebben voltak. Mi is folyamatosan fogytunk.

Elég sok volt a lemorzsolódás. Az oktatás ingyenes volt ugyan, azonban többnyire nem szegediek voltunk, tehát a családtól való külön, önálló ellátás, még úgy is gondot okozott, hogy viszonylag olcsó volt a menza és a kollégium. Aki nem kapott kollégiumi elhelyezést és ösztöndíjat, annak nem biztos, hogy bírták a szülei hosszasan a dotálását. Többen vállaltak alkalmi munkát. A fiúk egy része pl. a vasútnál rakodott.

A viszonylag kisebb létszámú évfolyamokon igencsak mindenki ismerte egymást. Az előadásokat együtt hallgattuk, a gyakorlatok/szemináriumok kisebb csoportokban zajlottak. Jellemzően a tanulmányi csoportok személyi összetétele minden tantárgyból mindig állandó volt a teljes tanulmányi idő alatt. Ezeket a csoportokat szintén a tanulmányi ügyintézők állították össze úgy, hogy különböző tanulmányi eredményűek legyenek benne. Egyébként, kötelező volt a jelenlét mind az elméleti órákon, mind a gyakorlatokon. Az elméleti órákon általában a tanulmányi csoportfelelős hallgatók ellenőrizték a jelenlétet, a gyakorlatokon pedig többnyire az oktatók. A módszer attól is függött, hogy az oktató milyen megoldást választott a hallgatók megismerésére. Volt, aki azt kérte, hogy az általa tartott gyakorlati órán válasszunk egy állandó helyet, mert ő így jobban meg tudja jegyezni a nevünket. Ezt mi nem tekintettük személyes szabadságunk korlátozásának, csupán célszerű megoldásnak. Nemcsak mi ismertük egymást, hanem az oktatók is minket. Nem véletlen, hogy az oktató kifejezést használom, ugyanis nem volt szokás tanár úrnak vagy tanárnőnek nevezni az oktatókat a jogi karon akkor, hanem a beosztása szerint kellett szólítani. Tanársegéd úr, tanársegéd nő (utóbbi 1 volt, a Jogtörténeti Tanszéken, Szegvári Katalin személyében, aki rövidesen az ELTE ÁJTK-ra került), adjunktus úr, (szintén csak 1 volt, az Államigazgatási Tanszéken, Horváth Zsíkó László személyében). Docensek voltak ugyan, de nem érzékeljük a különbséget a professzorokhoz viszonyítva, mert vagy tanszékvezetők voltak, vagy külsős oktatók, különböző munkajogi státuszban, őket is a professzor megszólítás illette. Jelzem a tanszékek elnevezése is más volt és természetesen a tantárgyaké is. Nagy általánosságban akkor mindenki számára az elvtárs megszólítás volt szokásban, de az egyetemen, legalább is a szegedi jogi karon, az úr kitétel volt használatos. A tanársegédnő pedig elég fiatal volt ahhoz, hogy csupán tanársegédnőnek szólítsuk. A tanár megszólítást

a professzorok sem kedvelték mondván, hogy nem tanári képesítésük van, hanem a jogi ismereteket sajátították el olyan fokon, hogy egyetemi szinten taníthatják azt. Más karokon, más egyetemeken másként lehetett, de itt így volt sokáig kb. a 1970-es évek végéig. Azután terjedt el a tanár úr, tanárnő megszólítás. Ehhez hozzájárulhatott az is, hogy a '80-as évek elején új kollégánő került az akkor már létező Tanulmányi Osztályra, aki minden oktatót tanár úr, tanárnő megszólítással tisztelt meg, ha a hallgatók előtt beszélt róluk. Miután ez elterjedt, a hallgatók csak arra ügyeltek, hogy a professzorokat professzor úrnak szólítsák, a többiek beosztásának ismerte elenyészett.

Visszatérve az én tanulmányi időmre, nagyon más volt az oktatás mind tananyagban, óraszámában, mind tanulócsoporthoz, oktató-hallgató viszonyt illetően. Ügyeinket egyébként személyesen intéztük. Szerintem emberközpontúbb és ezzel együtt rugalmasabb is volt. A Bolognai rendszert hírből sem ismertük. Ez azt is jelentette, hogy egyáltalán nem lehetett válogatni a tantárgyak között, vagy abban, hogy melyik tárgyból mikor vizsgázik valaki. Viszont, részben a szakma gyakorlati követelményeinek, részben az oktatási célszerűségnek megfelelően dolgozta ki a szakma, hogy mi a kívánatos, egymásra épülő sorrendje a tantárgyaknak. Azt be kellett tartani. Nem mondom, hogy hibátlan volt. Pl. első évesen tanultuk a jogelméletet, azaz a jogfilozófiát, amikor még azt sem tudtuk mi is egyáltalán a „jog”. Lelkesen igyekeztünk jegyzetelni, majd többen szinte egyszerre tettük le a tollat, mire Antalffy György professzor úr megkérdezte: „Nem értik?” Mondtuk egyszerre, hogy „nem” ő megcsóválta a fejét, „Majd megértik” mondta, és folytatta az előadást. Mi pedig csendben vártuk az óra végét.

Tehát a tantervnek megfelelően kellett teljesíteni a vizsgákat. Évközben zárthelyi dolgozatokat ugyan írtunk, de a vizsgáztatás mindig szóbeli volt. A vizsganapjainkat sem mi osztottuk be, hanem a tanulmányi ügyintézők. A megfelelő keretek között ügyeltek arra, hogy legyen elég napunk a felkészülésre. Tanulmányi csoportonként és névsor szerinti sorrendben, nagyjából mindig ugyanazok a hallgatók vizsgáztak egy napon. Orvosi igazolással lehetett halasztani. Ez a megoldás szigorúnak tűnhet, de így mindenki igyekezett jól felhasználni a rendelkezésére álló időt. Ha jól emlékszem, csak egy rendes uv. volt. A második már rendkívüli, engedélyhez kötött, ha egyáltalán adott a dékán úr, az érintett hallgatónak ilyen lehetőséget. Szerintem a lemorzsolódáshoz hozzájárulhatott az a körülmény is, hogy ha valaki egy tantárgyból nem tudta teljesíteni a vizsgakövetelményeket, meg kellett ismételnie az évet, ha a II. félévet, akkor is éves volt a kiesés. Évismétlésnél minden tárgyból újra kellett órára járni, és vizsgázni. Esetleg a más tantárgyból szerzett korábbi „jelest” és „jót” el lehetett fogadni vizsga nélkül. Sajnos nem találtam meg az akkori kari vizsgaszabályzatot. Szerencsére nem volt vele dolgom. Szerintem nagyon eltérne a maitól. Volt olyan évfolyamtársam, akinek csak az egyik jogtörténet vizsgája nem sikerült, mégis egy évvel utánunk végzett. Az ő esetét érdekességként jegyeztük meg, mert azzal mentegetőzött, hogy román az anyanyelve, ezért nehezen fejezi ki magát. Bónis György professzor úr megszólalt, rendben, akkor mondja románul. A professzor ugyanis a kolozsvári egyetem tanára volt a 1940-es években, több nyelven beszélt, többek között románul is. Sajnos a hallgatónak így sem ment a válasz. (Később komolyan vette a tanulást és kiváló gyakorlati szakember lett.)

A tananyaggal kapcsolatban úgy vélem, hogy az egy sűrítmény volt, hiszen négy tanévbe kellett beleférnie. Megjegyzem, a társadalmi viszonyok szabályozása is egyszerűbb volt, dacára a leírhatatlan politikai, társadalmi átalakulásoknak. A jogalkotás, amely területen stabil szabályokat akart teremteni, lényegében a jól bevált régi jogintézményeket alakította az új viszonyokhoz (l. pl. szövetkezet). Egyébként oktatóinknak az volt a véleménye

általában, hogy az elvi alapok a legfontosabbak, és azok a konkrét szabályok, amelyek ezeket valóban kifejezik, rögzítik. Ahogy Kovács István professzor úr mondta, ”a konstans elemek a fontosak”. Azokra a csomópontokra volt figyelemmel az oktatás, amelyek alapján el lehetett igazodni később a részletszabályokban, vagyis a jogászai gondolkodás kialakítására fektették a hangsúlyt. Itt jegyezném meg, hogy ezekről az időkről részben a Dr. Hegedűs Andrea egyetemi docensnő által készített interjúban is említést tettem.¹

Természetesen a tárgy jellegétől is függ, hogy mit kellett megtanulni. A büntetőjog különös részben pl. minden betűnek és írásjelnek jelentősége van. Amikor ezt a részt tanultuk, gyakran mondtam, hogy legalább versbe szedhette volna valaki. Szó szerint kellett megtanulni néhány tényállás kivételével az egész különös részt. Amennyire kedveltem az un. általános részt ebből a tantárgyból, úgy ment el a kedvem a különös rész tanulása során.

Ma már kevesen emlékeznek rá, hogy volt egy, a különböző karoktól független, Marxizmus-Leninizmus Tanszéki Csoport, amely az egységes ideológiai oktatás céljából, kezdetben a Budapesti Tudományegyetem Marxizmus-Leninizmus Központi Tanszéke irányítása alá tartozott. Ez a tanszék az egész ország felsőoktatásában felügyelte e tantárgyak oktatását. Majd 1952-ben, helyben, önálló tanszék jött létre, filozófiai, politikai-gazdaságtani, és később a tudományos szocializmus nevű szakcsoportokkal, majd tanszékekkel.²

A jogászok részére pl. 4 tanéven keresztül, heti 2 elméleti és 2 gyakorlati óra volt ezekből a tárgyakból. Az első 2 tanévben, marxizmus-leninizmus alapjai címen, világnézeti eszmarendszerek, de leginkább a nemzetközi és magyar munkásmozgalom történetének oktatása folyt. Eseménytörténet, nevekkal, dátumokkal, egyéb számokkal – amiket önmagában sem kedvel a diák. Majd a politikai gazdaságtan következett. Ez inkább közgazdaságtani ismereteket tartalmazott az adott társadalmi berendezkedésnek megfelelően; számos kérdőjelet hagyva maga után. Az 1956/57. tanév első felében még beindult az un. dialektikus és történelmi materializmus c. tárgy oktatása is.

3 tanéven keresztül ugyancsak heti 2 órában kötelező orosz nyelvoktatás folyt. Aminek a végén, kvázi kis nyelvvizsgát tettünk. (Mindezt megelőzte már 4 év orosz nyelvoktatás a gimnáziumban. A 60-as években, aki kérte, annak elismerték nyelvvizsgaként tanulmányait.) Heti 6 óránk, plusz a felkészülés, olyasmire ment el, aminek nem igazán láttuk az értelmét, kivéve az objektívebb közgazdasági ismereteket. A munkások sorsát természetesen nem szociológiai alapon vizsgáltuk, mert az „burzsoá áltudománynak” számított. Az orosz helyett vagy mellett, szívesen tanultunk volna más nyelvet, próbálkoztunk is vele, de az már nem igazán fért bele az időbe.

Ekkor, és még hosszú évekig, volt honvédelmi oktatás is az egyetemisták részére, akkoriban heti 3 órában, melyet a Katonai Tanszék tisztjei tartottak. A mi évfolyamunkon a női hallgatók már nem kaptak honvédelmi kiképzést. A fiúknak még volt kötelező bevonulás is nyáron, ha jól emlékszem egyszer egy hónapra a tanulmányi idő alatt. Ezt a tantárgyat, elméleti jellegű oktatásként, később ismét bevezették, női és férfihallgatók számára egyaránt.

Itt említeném meg, hogy akkor is volt kiemelt ösztöndíj. Ma talán érdekes, hogy a jogi karra összesen egy ilyen lehetőség jutott. Ez volt a „Népköztársasági Ösztöndíj”. Általában harmad- vagy negyedéves hallgató kapta.

¹ DIALÓGUS a Szegedi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Karának alumni kiadványa, 2017. 80. p.

² L. bővebben: A Szegedi Tudományegyetem Múltja és Jelene 1921-1998. Kiadja Dr. Mészáros Rezső egyetemi tanár a József Attila Tudományegyetem rektora, Szeged Hungary 1999. 49.,69-70. p. valamint, A József Attila Tudományegyetem beszámolója, Szeged Hungaria 1968. Kiadja Dr. Márta Ferenc rektor, 1968. 55-57. p.

Ebben az időben rendszeresen nyilvántartották a hallgatók származását a következő kategóriák szerint: munkás/M, dolgozó paraszt/P, értelmiség/É, alkalmazott/Alk. egyéb/E, osztályellenség/X. Mint látszik, ez egy súlyozott sorrend volt. Az egyéni paraszt/földműves származás sem volt már jó „a szocializmus építése szempontjából” az állandóan hangoztatott munkás paraszt szövetség ellenére, de az értelmiségi származású csaknem egyértelműen megbízhatatlannak számított. Az egyéb/E még inkább, az X származásúakat pedig eltávolították még az olyan szakokról is ahová ennyire nem akartak jelentkezni a hallgatók, mint akkoriban a jogra. Az évfolyamok származási összetételéről statisztikák készültek, úgyszintén a diákkörökről is. Az egyetemeken nyilván nem saját ötletük alapján készítették ezeket. A párt (MDP) meghatározó szerepet töltött be nemcsak az állami élet területén, hanem minden intézményben, így az egyetemeken is, a karokon is. A III. év második felében kaptunk egy kimutatást a Dékáni Hivataltól. Eszerint a Polgári Jogi Tudományos Diákkörben van egy egyéb/E származású hallgató. Nem tudtuk, hogy ki az. A diákköri patronáló tanárunk utána nézett a problémának, és kiderült, hogy én vagyok. Azt tudtam, hogy engem a felvételtkor értelmiségi/É származásúnak soroltak be, bár nem értettem, hogy miért, mert édesanyám mindig háztartásbeli volt, édesapám kisiparos volt, aki a háború alatt, katonai szolgálatban – honvédként – vesztette életét, mostoha apám pedig un. kisbirtokos (8 hold föld tanyával, még nem kulák, de ő üzemeltette a Hangyaszövetkezet közelben lévő, tanyai vegyesboltját is.). Úgy tudtam, ő paraszt minősítésüként végezte el a Dolgozók Tanítóképzőjét Gyularetmén, mire az én egyetemi felvételemre sor került, és tanító volt. (Közben végezte az ELTE-n a történelem szakot és általános iskolai tanár lett.) Valószínű ezért minősítettek engem értelmiségi származásúnak. Volt egy komoly nézeteltérésem a karon valakivel, akinek módjában állt volna átminősíteni. Nem tudom, hogy ő törölte-e le az É-ről a vesszőt. Kénytelen voltam egy terjedelmes önéletrajz keretében részletezni, hogy mikor, milyen környezetben nevelkedtem, kik voltak a nagyszüleim stb. Kértem az átminősítést. Végül is paraszti származásúnak minősítettek. Másképpen kétséges, hogy megkaphattam volna-e negyedévből a kar akkori, egyetlen Népköztársasági Ösztöndíját. Ez az eset is eléggé jellemzi azokat az időköt.

1963-tól már csak azt kellett számon tartani, hogy fizikai dolgozó-e valakinek a szülője. Ezt megelőző időkben az is előfordult, hogy a szülők, főleg az apák – ha meg tudták oldani – fizikai dolgozókként helyezkedtek el, hogy gyermekük megfelelő származású legyen a felvételnél.

Az oktatók/hallgatók közötti kapcsolat

Ez általában közvetlen és barátságos volt, bár többségünk – a tisztelet miatt – nemigen mert volna csak úgy beszélgetést kezdeményezni egy professzorral. Ezt a magatartást hoztuk magunkkal. Az oktatók viselkedésének jellemzésére megemlítem Schultheisz Emil professzor úr példáját. A női hallgatók nem tudták az utcán megelőzni a köszönésben, de másoknál is hasonló volt a helyzet, ha nem is ennyire egyértelműen. Legfeljebb egyszerre köszöntünk egymásnak. Köszöntés persze illendő volt akkor is, amikor az óra kezdődött. Az oktató bejött, mi felálltunk, ő pedig annyit mondott „foglaljanak helyet”. Ebben szerintem semmi poroszos nincs. Kultúra kérdése. A tömeges jelenlét nem ment fel a „viselkedés” alól. Ha valamit nem értettünk, akkor azt általában a gyakorlati órán kérdeztük meg. A gyakorlatok jelentős részét is a professzorok tartották, mivel csekély létszámú volt az aszisztencia. A Római Jogi Tanszéket ekkor Halász Aladár professzor úr vezette 1956. aug. 31-ig. Engem az első zh. után megfenyegetett „Fábián, ha így folytatja meg fog bukni”. Igen restelltem a dolgot, mivel szerettem a tárgyat, már csak azért is, mert a gimnáziumi

tanulmányaim alatt a latin órákon is ezek az ismeretek keltették fel az érdeklődésem, csak ezúttal elkönnyelműsködtem a dolgot. Amint a vizsgaeredmények mutatják, nem folytattam úgy.

Az sem volt ritka, hogy az oktatókat más is érdekelte, nemcsak az, hogy mit tudunk a tananyagból. Antalffy György professzor úr egyszer megkérdezte tőlem: "Magának mi az anyanyelve?" Mondtam, hogy magyar, "Nem is tud szlovákul?" Sajnos nem, válaszoltam. Számára furcsa volt a kiejtésem, azért kérdezte. Elismerem az én anyanyelvem nem egyszerűen magyar, hanem békési. 18 éves koromig ott éltem. Ott pedig egy mélyen beívódott „í”-zö nyelvjárás dívott, megspékelve kemény diftongussal zárt e hangokkal. Egy 1467. évi oklevélen, a városi pecséten – a település nevéként, felirat formájában – még azt látjuk: „NEMES BIKIS VÁROS PETSETI”. Nem „íztem” ugyan, de diftongusom az volt. Valamennyi a mai napig érezhető a beszédemen ebből.

A hallgatók közötti viszony jellemzése

Ami a hallgatók közötti viszonyt illeti, meghatározó körülménynek tekinthető, hogy viszonylag kevesen voltunk. Megjegyzem, közülünk is csak 13 személy jelentkezett eleve, egyáltalán jogásznak. (Többek között én sem. L.: Dialógus 2017.) Nem volt népszerű akkor ez a szakma. Más szakokról átirányított volt a többség. A tervgazdálkodás a felsőoktatásban is nyomot hagyott még évekig. Mint említettem folyamatosan fogytunk. 46 hallgató kapott együtt, ebből az évfolyamból diplomát.

A közösség alakítása szempontjából fontosnak találom, hogy állandó tanulócsoportok voltak. Amit nem nagyon kedveltem, az oktatók szorgalmazták a tanulóparban való tanulást, mondván, hogy eredményesebbek leszünk. Ezt úgy képzelték el, hogy kikérdezzük egymást, megbeszéljük az anyagot. Szerencsére a tanuló párom is belátta, hogy nem fér bele az időnkbe a tananyag egymásnak való kölcsönös felmondása. Így mind a ketten egyénileg tanultunk. A többiek sem akarták egymást zavarni, bár mindenkinek volt tanuló párja. Hamar bebizonyosodott, hogy ez a módszer nem funkcionál. Amúgy pedig ha valaki valamit nem értett, azzal beszélte meg, aki éppen közelében volt és ráért. Ettől senki nem zárkózott el a mi csoportunkban. Igyekeztünk tanulni, mivel az eredménytől függött az ösztöndíj nagysága, különböző kedvezmények. Az egész struktúra hozzájárult ahhoz, hogy ismertük egymást, és jó barátságok alakulhattak ki. Időnként – mai szóhasználattal élve – csoport-bulik voltak, ahová egy-egy oktatót is meghívtunk, akik szívesen jöttek. Egy tanévben általában egy alkalommal volt ilyen jellegű rendezvény. Tanulmányi kirándulás is volt, de igen ritkán. Ezek emlékezetesek maradtak számunkra.

Mi kollégisták, lelkesen jártunk a Diáklklubba, amely a Dugonics tér 12. sz. alatti házban volt. Mind a három önálló felsőoktatási intézmény hallgatói járhattak ide. Benn lakott a ház gondnoka is a családjával, aki ügyelt a rendre, zárta az épületet. Nagy „bulikra” ne gondoljunk, büfé sem volt. Beszélgettünk mindenről, ami érintett, vagy érdekelt bennünket. Néha asztali társasjátékokat találtunk ki magunknak, mert ilyesmi sem volt, ha csak valaki nem hozott magával otthonról. TV, rádió, vagy telefon szintén nem zavart bennünket, mert ugyancsak nem volt. A telefon akkor és még sokáig, szinte elérhetetlen volt a lakosság számára. A különféle híreket egymástól hallottuk meg. Mivel az ország legkülönbözőbb részeiből származtunk, a szülőkkel is csak levelezhattunk. A többségnek nem volt pénze rendszeresen hazautazni, így a hétvégéket is Szegeden töltöttük, de itt igyekeztünk megtalálni a szórakozási lehetőségeket.

Az, hogy kollégisták voltunk, zömmel jellemző volt mind a 4 évfolyamra. Albérlők csak elvétve akadtak köztünk, akárcsak szegedi lakosok. Igaz, a kollégiumok elég zsúfoltak

voltak. Emeletes ágyakkal oldották meg a férőhelyeket. Mi például – elsős korunkban – tizenhárman laktunk egy szobában. 5 db. emeletes ágy volt és 3 szimpla. Középen 2 sor hosszú asztal, amiben mindenkinek volt egy-egy fiókja. Szekrények a folyosón. Egy tágasabb fél szekrény jutott csupán mindenkinek. Ez zárható volt, a szokványos szekrénykulccsal, de nem emlékszem rá, hogy valami elveszett volna a közelünkben.

Ilyen helyzetben szükség volt az alkalmazkodásra, figyelmességre. Másképpen nem tudtunk volna tanulni, aludni. Tanulószoba ekkor még nem volt. Kellott a hely a hallgatók elhelyezésére. Összetartó társaság voltunk. Tőlünk azt sem tudták meg, hogy ki tépkedte le (szó szerint) a falról az akkor szokásos dekorációt, a „nagyemberek” képeit. Szerencsére a maradék képkeret sem árulkodott, mert a kollégiumnak arra nem futotta. Azért nem minden szobában volt ilyen szerencsés összetételű a társaság.

Egyébként a kollégiumok rendtartása elég szigorú volt. Este 10 óra után még ugyan be lehetett menni, de már kapupénzt kellett fizetni a gondnoki lakásban családjával benn lakó gondnoknak, aki nappal, reggel 6 órától a portaszolgálatot is ellátta. Éjfél utáni érkezésnél pedig egy fegyelmi eljárás is kilátásban volt a késlekedőkkel szemben. A kollégiumok nemek szerint is elkülönültek.

Ekkor élte virágkorát az un. társadalmi bíraskodás. A kollégiumi fegyelmi tárgyalásra összehívták a kollégium közösségét, és mindenki tehetett fel kérdéseket a megfegyelmezendő személynek, majd megszavazták a büntetést, vagy a felmentést.

Természetesen bálák is voltak. Ezek még nem nyitótáncsal kezdődtek, hanem egy rövidebb szerepléssel. Kisebb humoros jeleneteket adtak elő hallgatók és fiatalabb oktatók. Ezzel hangolták rá a társaságot a kötetlenebb szórakozásra. Azt, hogy hogyan oldotta meg a kar a bálak költségeit, terembérletet, zenekar kifizetését, stb. nem tudom. Akkoriban a költségek viselésén sokat segítettek a tiszteletjegyek. Ez akkor nem azt jelentette, hogy nem kell érte fizetni, sőt. Először a legmagasabb rangú oktatónak vitték el a jegyeket a rendező hallgatók. Lehetőleg a rektor urat keresték fel elsőnek, aki rendszerint a legmagasabb adományt adta. Ezt követően a dékán úr, majd a tanszékvezetők következtek és így, beosztási rangsorban. Volt egy névsoros ív, amin mindenki aláírta, nyugtázta az adományát. Természetesen tiszteletjegyet kaptak a magasabb beosztású gyakorló jogászok, bírák, ügyvédek is, ilyen formán. (Valamikor a jogászbál a hallgatók és gyakorló jogászok közös bálja volt.) A kiindulás után körülbelül mindenki tudta mennyit illik adnia. Az említett adománygyűjtési módszer sokáig tartotta magát. Még amikor a tanszékre kerültem, akkor is legalább másfél, két évtizedig így volt. A hallgatói jegy hallgató koromban jelképes volt. Lassan minden átalakult. A gyakorló jogászok külön rendezték, rendezik báljaikat. A jegyárak lassan igazodtak más bálak áraihoz, így már az adományok egyre inkább a jegyárakra korlátozódtak, amit aztán a hallgatóknak is ki kellett, ki kell fizetniük.

A sportélet is igen élénk volt, bár ez nem a hallgatóság öntevékenysége volt elsődlegesen, hanem a Testnevelési Intézet és a Szegedi Egyetemi Haladás Sport Központé.

A testnevelő tanárok lelkesen szervezték a különböző sportszakosztályokat. Népszerű volt a kosárlabda, röplabda, pingpong, szebb nevén asztaltenisz. Ezekre a foglalkozásokra szívesebben jártunk, mint a kötelező órára, de a hiányzást ott is igazolni kellett, tehát inkább részt vettünk. Első- és másodévben kötelező volt testnevelés órára járni. Ennek osztályzata „Teljesítette”, „Nem teljesítette” volt, így szerencsére nem számított bele a tanulmányi átlagba.

Ma már hihetetlen kuriózumként hangzik az is, hogy a jogi kar hallgatói betanulták és előadták Barta Lajos Szerelem c. darabját az Aulában. A rendező nem volt más, mint Both Ödön, a Jogtörténeti Tanszék tanársegédje, későbbi tanszékvezetője. Ő szervezte és

fogta össze a próbákat, instruálta a csapatot, mit hogyan mondjon, mit tegyen stb. Nekem a cselédlány rövidke szerepe jutott, nem véletlen (l. fentebb a beszédemről írottakat), viszont lelkesen segédkeztem a sminkelésnél, mert középiskolás színjátszóként ellestem, hogyan kell színpadra sminkelni, fiatal arcból időset varázsolni.

Természetesen volt ifjúsági szervezet is az egyetemen, illetve a karon. Ez volt a Dolgozó Ifjúság Szövetsége (DISZ). Ez egyesítette, vagy lépett az 1945. év után alakult, különböző ifjúsági rétegszervezetek helyébe 1950 nyarán. Nem tudok róla milyen volt az anyagi ellátottsága az egyetemen. A mi kollégiumi szobánkban nem lakott vezetőségi tag. Tag voltam ugyan, mint a gimnáziumi diákszövetségben is, de a tagok ebben a szervezetben akkor már nem nagyon aktivizálódtak. Akkor kezdett kialakulni mind határozottabban az elégedetlenség azzal, ahogyan képviselte, vagy nem képviselte a felsőoktatás hallgatóinak érdekeit, gondjait – ez az országosan kiépített – minden társadalmi réteg fiatalját egyesítő szervezet. Egyre erősebben jelentkezett az igény egy önálló, ifjúsági egyesülés létrehozására. Meg is indult a szervezés folyamata. Nem volt ez titkos, hiszen az egyetemi, városi, megyei DISZ vezetők is tudtak róla, tárgyalások folytak velük, közöttük, arról, hogyan kellene megoldani – ekkor még csak – a jobb érdekképviselést a felsőoktatásban. Arról szólt a polémia, hogy legyen-e a DISZ-en belül egy elkülönült, új szervezet, amely tagszervezetként működne, vagy legyen-e egy független, önálló szervezet, amelynek valamennyi felsőoktatási intézmény hallgatója – mint egy egységes szervezetnek – lehetne a tagja, mert így érvényesíthetnék eredményesebben elgondolásaikat.

A szegedi egyetemen alakult meg 1956. október 16-án a Magyar Egyetemisták és Főiskolások Egységes Szövetsége, a MEFESZ. Ennek főszervezői zömmel, joghallgatók voltak, de széleskörű volt a támogatottsága a többi karon is, illetve mindhárom, egymástól független, szegedi felsőoktatási intézményben. (Szegedi Tudományegyetem, Szegedi Orvostudományi Egyetem, Szegedi Pedagógusképző Főiskola. Volt még a zenetanárképzés. Ők, nyilván oktatási tematikájuk miatt teljesen elkülönültek az említett 3 intézménytől. Legalább is nem emlékszem, hogy a hallgatóikkal találkoztunk volna.)

A szegedi joghallgatók megjelentek az ország több felsőoktatási intézményénél is és kezdeményezték a MEFESZ megalakítását. A felsőoktatásban tehát országosan egy EGYSGES ifjúsági SZÖVETSÉG-et kívántak létrehozni. A MEFESZ nem azonos az 1945-ben alakult Magyar Egyetemi és Főiskolai Egyesületek Szövetségével, noha számos esetben különféle dokumentumok is összekeverik, valószínűleg az azonos rövidítés miatt. Mindezt azért írom le, mert úgy látszik mára már sokan elfelejtették, hogy mi is rejtett a rövidítések mögött.

Mint említettem a DISZ munkájával általános volt az elégedetlenség. Amellett pedig egyes vezetők igen magasra helyezték magukat, nehogy a „tömeg uszályába kerüljenek” ahogyan ezt akkoriban mondták. A DISZ-től független szervezetnek most már politikai, vagy annak is minősíthető követelése is voltak és ez megbocsájthatatlan cselekedet lett. A hallgatói gyűléseknek az oktatók is aktív részesei voltak. A szervező munkát végző hallgatók is kérték a véleményüket, segítségüket. Így került pl. Perbíró József professzor úr, a jogi kar dékánhelyettese, az október 20-án tartott hallgatói nagygyűlés elnöki székébe.

Ez az ifjúsági szervezet csak 1957 őszén szűnt meg, úgy, hogy az év első felében, párhuzamosan kezdtek megalakulni a KISZ szervezetek.³

³ L. pl. Bálint László: A forradalom virradata A szegedi MEFESZ története 1956, B&T, Bába Kiadó Szeged, 2008. 236-254.p. (még számos mű foglalkozik a szegedi ifjúsági mozgalmakkal, és a forradalmi eseményekkel.)

TDK munka

Tudományos diákköri foglalkozások akkor is voltak, mint már említettem. A professzorok fontosnak tartották, hogy a hallgatók a tananyag egyes részeiben alaposabban elmélyedjenek. Tapasztalják meg, milyen a kutatómunka, mennyi probléma adódik még azon kívül, amit a tananyag bemutat. A tanév elején felvették az új tagokat. Legalább 4.00 tanulmányi átlag kellett hozzá vagy a diákkör profiljának megfelelő tantárgyak jegyeiből „jó” illetve „jeles” vizsgaeredmény. Majd a tananyag valamelyes megismerése után mindenki választott magának témát. Rendszerint a tanszékvezető, esetleg az általa kijelölt diákköri patronáló oktató, aki maga is konzulens volt valamelyik témánál, kijelölte a többi konzulens mellett egy hallgató mellé. A kijelölés annak alapján történt, hogy a tanszék oktatójának mi volt a kedvenc témája, de a hallgató is fordulhatott segítségért valamelyik, általa választott oktatóhoz. A tehetséggondozásra tulajdonképpen ez a lehetőség volt alkalmas akkor. Más szervezett módszer nem volt. Elsős körömiban a jogtörténeti diákkör tagja voltam, itt a felvétel természetesen még nem vizsga alapján történt. II. éves koromtól egyre jobban érdekelt a polgári jog. Majd itt lettem tag, később diákköri titkár. Amikor mi voltunk III. éves hallgatók, Pólay Elemér professzor úr volt a Polgári Jogi Tanszék vezetője. Szerettük lényegre törő előadásait. (1956. szept. elsejétől 1984/85. tanév befejezéséig, Pólay professzor úr már a Római Jogi Tanszéket vezette.⁴)

Akkoriban még csak III. évfolyamtól lehetett a polgári jogi diákkörbe belépni. Még nem volt elődiákkör mint később. Itt a foglalkozás, kb. háromhetenkénti ülések kertében folyt, amit a professzor vezetett, bár ezt a feladatot gyakran átadta Kemenes Béla tanársegéd úrnak. Az ülésre valamelyik diákkörös elkészített egy kb. 15-20 oldalas tanulmányt a választott témájából, amit előadott, a többiek hozzászóltak. Kíváncsi volt, hogy lehetőleg mindegyik tag olvassa el az írásos anyagot. Végül a professzor, vagy a konzulens összefoglalta és értékelte az elhangzottakat. Mind ez igen jó előkészítő volt a diplomamunkákhoz.

A legjobban sikerült dolgozatokból válogatták ki az Országos Tudományos Diákköri Konferenciára küldendő írásokat. Szomorú, de tény, hogy a dolgozatok tartalmaztak un. „vörös sarkot” bármi volt a konzulens vagy a szerző véleménye. Magyarul, kellett egy ideológiai alapozás, akárcsak egy mondatban is. A szakmai részben fejtette ki véleményét a szerző. Az opponensekből kerültek ki általában a konferencián előadott más karok dolgozatainak bírálói, de ez – emlékezetem szerint – akkor még nem volt általános és feltétlenül kötelező. Inkább a társ karok oktatóinak véleményétől tartottunk. Tudtuk, hogy pl. az 1956 tavaszán, Szegeden rendezett OTDK-ra a budapesti kar részéről Nizsalovszky Endre professzor úr fog jönni, akinek a szakmai hírneve a legjelentősebbek között volt. Ráadásul elismert munkásságot fejtett ki éppen a gazdasági szervezetek szerződéseinek lényegét illetően is, amivel én is foglalkoztam a dolgozatomban. (A családi jog területén szintén megkerülhetetlen a professzor úr munkássága, akár egyet ért vele valaki akár nem.) A konzulensem azzal biztatott, hogy egy professzor nem fog egyenlőtlen harcot vívni egy hallgatóval. Ez nem volna fair és nem is tesz ilyet. Ennek ellenére én nem nagyon nyugodtam meg, csak amikor lezajlottak az események.

A lényeges elem a TDK-ban a hallgatók önálló tevékenysége volt. A diákköri titkár végezte a hallgatók között a szervezéssel járó feladatokat. A tanszék nyújtotta a szakmai és technikai segítséget. Akkor még csak írógép volt a tanszékeken, és szigorú felügyelet alatt egy kari stencilgép.

⁴ L.: A Szegedi Tudományegyetem Múltja és Jelene 1921-1998, Szeged Hungary 1999. 93-96.p.

Diplomaosztó ünnepség

A diplomaosztás ünnepélyes keretek között történt a Dugonics téri épületben, az egyetemi Aulában. Emlékezetem szerint a doktorrá avatáson volt a hangsúly nem is annyira a diplomaosztáson. A doktori címet és így az avatási eljárást ugyanis korábban eltörölték (1951. évi 26. tvr.) Csak oklevelet kaptak a végzettek. Ezt a ténytet nagyon nehezményezték az okleveles jogászok, mivel a korábban végzettek használhatták továbbra is a doktori címet. Így az emberek nem tudták a doktorok mellett hová besorolni az oklevelesek. Vajon ők gyorstalpalón végeztek, tudnak annyit, mint a doktorok, vagy forduljanak inkább a doktor urakhoz? 1956 nyarán fültanúja voltam ezeknek a panaszoknak, a Jogász Szövetség budapesti székházában tartott gyűlésen. Ezen szerencsém volt részt venni, mint az egykori Központi Döntőbizottságnál kötelező „termelési gyakorlatát” töltő egyetemi hallgató. (Ez volt a hivatalos megnevezése ennek a gyakorlatban eltöltendő időnek.) Az 1956. évi 26. tvr. (XII.1.) hatálytalanította a korábbi rendelkezést. Így mi 1957-ben már doktorok lehettünk. Később felavatták azokat is, akik „csak” oklevelesek voltak. Azóta is volt már probléma a dr. használatával. Kicsi vagy nagybetű, hogyan lehet megkülönböztetni a tudományos fokozatokkal járó doktorátusoktól? Most ott tartunk, hogy aki nem szerzett tudományos fokozatot, az, mint foglalkozást jelző címet, kis betűvel írhatja neve előtt vagy után a dr. jelzést.

Visszatérve az avatásra, előre felhívták a figyelmünket arra, hogy a hivatalos alkalomhoz illő öltözékben jelenjünk meg. Gondosan készültünk. Mindenki kosztümöt szeretett volna vagy legalább ahhoz hasonló ruhát. Természetesen sötét színű anyagból képzeltek el. Senkinek nem jutott volna eszébe, un. kisestélyit vagy koktél ruhát csináltatni ez alkalomra, avagy egy hétköznapi viseletben megjelenni. Talár akkor még nem volt. Szerintem pénze sem lett volna a karnak ilyeneket csináltatni, rendben tartani. Magának az eskütételnek is megvolt a kialakult szokásos, ünnepélyes ceremóniája. Volt egy kb. 1.5 m. magasságú, díszes több szögletű fejben végződő bot. A bot köré álltunk, amit az egyetem valamelyik dolgozója tartott, két ujjunkat rátéve – amelyeket eskütételnél más esetben fel szoktak volt emelni ezen a tájon – mondtuk el az eskü szövegét, több csoportban. (Az avatás kezdetét és egyben az avató tanács bevonulását jelző bot, mellyel valaki megkocogtatja ma is a padozatot, maradt a jelzést végző személynél, aki ünnepélyesen állt az avató tanács mögött.)

Ezt követően járultunk az avató tanácshoz kézfogásra, amely gesztussal doktorrá fogadtak bennünket. Ez is más volt egy kicsit. A rektor úrtól jobbra ült a jogi kar dékánja, a baloldalon a bölcsészkar, majd a természettudományi kar dékánja. (Ekkor már csak 3 kara volt az egyetemnek, mert az orvosképzés kivált a Tudományegyetem köréből és önálló egyetemként működött.) Először természetesen a rektor úrhoz mentünk kézfogásra, majd a jobb oldalán lévő dékánunkhoz, ezután a baloldalon ülő dékán urakhoz. Mindezt úgy, hogy az avató tanács asztala egy lépcsőfokkal megemelt, dobogóra volt helyezve, ahová tehát két lépcsőn kellett fel lépni. Ezt csak azért jegyzem meg, mert akkor volt legtöbbünk lábán először túsarkúszerű cipő. Igen izgultunk, nehogy a keskeny lépcsőfokon rosszul lépjünk.

Az avatás befejezése után Horváth Róbert professzor úr megjegyezte: Végül is mindenki „kikupálódott”. Már minthogy, olyan jelenségek vagyunk, amilyeneknek egy diplomásnak lennie kell. Ezt követően volt egy ebéd, majd a többség nem szegedi lévén, elutazott.

Itt jegyezném meg, hogy vizsgáztatóink elküldték a vizsgákról azokat a hallgatókat, akik nem megfelelő öltözékben jelentek meg, mondván, hogy akkor jöjjön vissza, majd ha tudja, hogyan kell megjelennie.

Búza László professzor úr a Nemzetközi Jogi Tanszék vezetője, akit nagyon tiszteltünk, úgy vélte, mi nem tiszteljük eléggé az egyetemet, mert az órákon nem méltó öltözékben

jelenünk meg. Az elvárása az lett volna, hogy a fiúk öltönyös, nyakkendőös öltözékben legyenek, a lányok meg ne járnak sportruha felsőben kosztümkabátszerű/blézer helyett. Sajnos az öltözéknek, nem a lezserség, vagy a hanyagság, volt az oka, hanem egyrésről az, hogy a „százéves” kiszálcásodott, hagyományos iskolapadoktól féltettük azt az 1-2 jobb állapotú ruhát, ami volt. Másrészt, sajnos egyesek, a DISZ vezetők közül, azonnal gazdagságot sejtettek a háttérben, ha valaki rendszeresen úgymond „vasalt” volt, mint az a hallgató társunk, akinek szabómester volt az édesapja és rendben tartotta a fia ruháját. Talán nem is kell neki anyagi támogatás az állam részéről.

Oktatóink, jogászprofesszoraink közül mindenkire szívesen emlékszem. Egyéniségek voltak, bár különböző oldalakon álltak. Egymás között bizonyára voltak ütközéseik, de ebből mi nem érzékeltünk 1956 őszéig, semmit. Többségük a II. világháború előtt végezte egyetemi tanulmányait, legtöbbsen számos külföldi egyetemet is megjárta hallgatóként, vagy éppen oktatóként, többsen a kolozsvári egyetemről kerültek újra vissza. A szakmát akarták nekünk megtanítani. Minden ellenkező híresztelés ellenére, nem pusztá ideológiával tömték a fejünket, hanem szakmai ismeretekkel, a jogászi gondolkodás kialakításával. Az „ideológiát” a marxizmus-leninizmus órákra hagyták. A jogrendszer sajátosságai természetesen mindenkor az adott gazdasági-társadalmi rendszer jellegzetességeit tükrözik. Ez megkerülhetetlen.

Hogy kerültem a tanszékre?

Mint említettem a Polgári jogi Tudományos Diákkor tagja, majd titkára voltam, és demonstrátor a tanszéken. Akkor a tanszékvezető professzor a többsi oktatóval egyetértve választotta ki a demonstrátort. Nem volt formalizált pályázati eljárás. Nagy megtiszteltetésnek éreztük a megbízatást, hiszen ez azzal járt, hogy esetleg gyakorlati órát is tarthatunk az egyetemen. Javadalmazás ezért nem járt. Szó volt róla akkor, hogy benn maradok a tanszéken, ha lesz álláshely. Mire végeztünk volna, az egyetemnek kisebb gondja is nagyobb volt annál, minthogy az utánpótlással foglalkozzék. Ekkor ugyanis az 1956/57. tanévben vagyunk, a IV. évet éppen csak elkezdtük, de már egész évben forrt a hangulat az országban. Egyszerre tört ki a forradalom, az akkori rezsim elleni tömeges megmozdulás, a fővárosban és vidéken, az ország nagyobb városaiban. 1956. október 23-án, Szegeden is. A Szegeden történt eseményeket számosan feldolgozták. Az általam hivatkozott művek, fellelhető dokumentumok alapján készültek.⁵

Szegeden lövöldözés csak késő este volt a Dóm tér, akkor Belojannisz tér, környékén. Ezt azok a kollégista társaim mondták rémülten, akik utánam kb. negyed órával értek haza és azon az útvonalon jöttek. A Kálvária sgt. akkor Tolbuhin sugárúti fiú kollégiumnál, a bejáratot áthidaló beton gerendába adtak le egy sorozatot, mert a fiúk, felszólításra sem akartak bemenni az épületbe. Hosszú évekig ott voltak a lövések nyomai. Amikor bece-mentezték, akkor is sokáig láthatóak voltak a foltok.

1957 tavaszán elkezdődtek a vizsgálatok. Ki miben vett részt? Rövidesen letartóztatások, kihallgatások, fegyelmi eljárások indultak. Az egyetem és a karok vezetői, rektor úrtól kezdve, oktatók, hallgatók egyaránt érintettek voltak. Szerencsésebb esetben „csak”

⁵ Fellelhető dokumentumok feldolgozásával készültek Bálint László írásai: 1. Rektor a forradalomban és a megtorlásban, Baróti Dezső (1911-1994) 1956-2016. A magyar szabadság éve. 2016. EFO nyomda. 2. A Perbíró Per Az 1956-os forradalom utáni megtorlás legjelentősebb szegedi büntetőpere, Szeged 2014. Felelős szerkesztő és kiadó Dr. Fejér Dénes a POFOSZ szervezet megyei elnöke a Délalföldi 56-os Vitézi Rend megyei elnöke.4

fegyelmi eljárások folytak. A Jogi Kar vezetése az események következtében 1957 februárjában, áprilisában, júliusában folyamatosan változott. Ekkor csak az lehetett a célom, hogy Szegeden maradhassak, valami halvány reménnyel arra, hogy egyszer bekerülhetek a Polgári Jogi Tanszékre.

Jogászt keresett a Szeged Városi Tanács VB Igazgatási Osztálya, gyámügyi és lakásügyi előadóként. Ez nem volt egy népszerű munkakör. Felvettek, de hetenként bejárt a rendőrség érdeklődni, hogy mi újság, van-e valami gond? Konkréten abban az irodában jelent meg mindig ugyanaz az egyenruhás személy, ahol az én íróasztalom is volt, nem tőlem érdeklődött, hanem a régebben ott dolgozó munkatársnőtől. Az egyetemi hallgatókkal kapcsolatos véleményét sem rejtette véka alá. Ellenforradalmárok. Nem felejtette sem a MEFESZ-t, sem azt, hogy a Katonai Tanszék főhadnagya – mint egyetemi oktató – szervezte meg a Nemzetőrség egyetemistákból álló egyik csoportját, majd ő lett a Szegedi Forradalmi Nemzetőrség főparancsnoka.⁶

Végzés után egy évet dolgoztam gyámügyi és lakásügyi, másodfokú ügyintézőként. Ami a gyámügyi ügyintéztést illeti, ekkor szembesültem kiskorú elhanyagolásával, sőt veszélyeztetésével, szülők ádáz vitáival, nem különben a mérhetetlen lakáshiánnyal. Örültem mikor adódott a lehetőség, hogy a Szeged Városi Döntőbizottság vezetője, bírása és egy ideig ügyintézője, adminisztrátora lehessenek, egy személyben. (Összesen heti 2 napra kaptam leíró adminisztrátort.) Mivel a III. tanév után, 1956-ban a kötelező nyári joggyakorlatomat a budapesti székhelyű Központi Döntőbizottságnál töltöttem, és a fakultatív tárgyaim is ilyen irányúak voltak. („Döntőbizottsági eljárás és gyakorlat” /Kemenes Béla/, „A vállalati revízió alapelemei” /Perbíró József/, „Ügyvitel” /Horváth Zsíkó László/) a KDB illetékesei, és Szeged Város Tanácsa is, elfogadták jelentkezésemet. A Szeged Városi Döntőbizottság volt az egyetlen városi döntőbizottság az országban. Ezek a szervek a megyei tanácsok mellett működtek, de attól függetlenek, önállóak voltak. Szegeden jelentős létszámú leendő alperesi jelöltséggel bíró állami, tanácsai, szövetkezeti gazdasági cég volt, ezért célszerűségi okokból létesítettek a Hódmezővásárhelyi Megyei Döntőbizottságtól függetlenül egy Szeged Városi Döntőbizottságot is. Hódmezővásárhely volt akkor a megyeszékhely. Később a „gazdasági” jelző is bekerült a döntőbizottságok elnevezésbe, ugyanis ezek a szervek a bíróságok gazdasági kollégiumainak az elődei voltak. Majd az 1968. évi gazdasági reform hozta egyéb felfogásbeli változások eredményeként is, betagozódtak a bírósági szervezetbe.

1963 tavaszán keresett meg engem az egyetem. Először Nagy László professzor úr, aki a munkajog oktatásával akart megbízni. Nagyon megtisztelőnek éreztem, de mondtam, hogy én csak a Polgári Jogi Tanszékre szeretnék visszamenni. Ezt követően nem tudom mi történt, de rövid időn belül keresett a Polgári Jogi Tanszék vezetője, aki ekkor már Kemenes Béla professzor úr volt. Nagyon meg kellett gondolnom, mit teszek, ugyanis időközben sikerült elérnem, hogy legyen egy állandó adminisztrátorom/leíróm és egy komoly vállalati jogászai gyakorlattal rendelkező beosztott bíróm. Az 1963/64 tanév első felében csak másodállásban dolgoztam a tanszéken, de rá kellett jönnöm, hogy választanom kell. A két munkakör együtt nem megy egy családnak, bár még csak egy gyermekem volt. Mindkét nagyszülői család igen távol ahhoz, hogy bármiben segítségüket kérhettük volna. A tanév második felében már főállású voltam.

Ebben az időben az oktatást az jellemezte, hogy a tanszékvezető tartotta az összes elméleti órát a nappali tagozaton polgári jogból, mi hárman (Bérczi Imre, Besenyey Lajos adjunktusok), pedig általában a gyakorlati órákat, és az esti, levelező tagozat óráit. Ők ket-

⁶ L. 4. sz. lábjegyzet és 103. old. és az általa idézett, Délmagyarország 1990. november 3. számát.

ten később tanszékvezetői és dékáni tisztet is betöltöttek Amennyire az egykori hiányosan fellelhető tanrendekből kivehető, az 1961/62. tanévtől már volt esti tagozat is a karon, heti két alkalommal jöttek órára és 5 éves volt a képzésük.

Mivel viszonylag új törvény volt a Ptk., egyszer végig kellett hallgatnunk a professzor előadásában a teljes tananyagot. Ez a módszer a gyakorlati órák, és a későbbi vizsgáztatások szempontjából is hasznosnak bizonyult.

Tanszékvezetőnk véleménye az volt, hogy bár a polgári jog mindenkinek a főtárgya, de ezzel együtt, minden tanszéki kollégának legyen egy-egy önállóan oktató terület. A hatvanas években a tanterv átalakult (mert akkor is volt számos oktatási reform), és lett félévi egy elméleti és egy gyakorlati óra a családi jogból. (Amikor én joghallgató voltam, külön ilyen tantárgy nem is volt. A polgári jogi órák kertében hallottunk néhány órán a családi jogviszonyokról.) Ekkor kaptam meg a polgári jogi óráim mellé a családi jog teljes oktatási feladatát. Nem örültem. A kötelmi jog volt a kedvencem. A férfiak úgy határoztak azonban, hogy ez nőknél való tantárgy. Egyedül voltam női oktató a tanszéken is és a karon is, így választék nem volt. Vigasztalásképpen mondta a tanszékvezetőm, hogy a kutatási témát én választhatom meg, és ha lesz létszámfejlesztés, felvesz valakit a családi jog oktatására. Kutatási témakörben egyelőre maradtam a gazdaság és szerződések összefüggéseinek területén, hiszen 5 évi gyakorlatom is volt ezekben az ügyekben. Közbevetőleg megjegyezném a nevemmel kapcsolatos anomáliákat. Ekkor ugyan is a személyi igazolványom szerint Dr. Tóth Lászlóné voltam. Aki azonban a tanszéki ajtóra kitéendő névtáblát megrendelte, valószínűleg nem tudta ezt elfogadni, mivel a diplomás nők általában a saját családi nevüket használták. Ezért úgy intézkedett, hogy Dr. Tóthné Dr. Fábrián Eszter nevet írjanak rá. Mintegy évtizeddel megelőzve korát, mert a Csjt. csak az 1974. évi I. tv-nyel történt módosítás során tette lehetővé ezt a változatot. Állítólag a legendás híró „portás bácsink” – aki már hallgató koromban is a kar mindenese, a hallgatóknak állandó segítőtje volt – Csiszár István portásunk – adta meg a készítőknél ezt a változatot. Ennek az lett a következménye, hogy a tanrendekben hol az egyik névváltozat szerepelt, hol a másik. Csak a törvény megváltozása után, újabb évtized elteltével – saját kérésre – vált számomra valóban hivatalos névvé, a névtáblai változat.

Miután az én gondozásomba került a családi jog tantárgy, később ástam igazán e joganyag elméletének és gyakorlatának a mélyére. Majd az oktató anyag bővülése miatt kapott a tárgy két elméleti órát – félévenként – az 1 óra gyakorlat mellett. Ez, a mai napig így van. Azonban ha egy tantárgy oktatására csupán félév jut – az különböző okoknál fogva – nehezen lesz az oktató főtárgya, még akkor is, ha több óra van belőle.

Általában jellemző volt a többi karra is, hogy a családi jog oktatása nem lehetett kizárólagos feladata az oktatóknak. Ez jogdogmatikai szempontból hasznos, csak az a kérdés mi fér bele a 24 órába. Egyedül a pécsi kar volt abban a kivételes helyzetben, hogy több évtizeden keresztül önálló tanszéke is volt a családi jognak.

A másik két kolléga oktatási területe a következők szerint alakult:

Bérczi Imre feladata szintén a polgári jog teljes anyagának és részletesebben a szellemi alkotások: szerzői jog, újítás, találmány, szabadalom, védjegy stb. jogi szabályozásának oktatása volt. Utóbbiak egy része az ide kapcsolódó egyéb joganyaggal kibővítve, később Iparjogvédelem címen, új tantárgyat alkottak. Ennek ő dolgozta ki a tematikáját, oktatta és kutatta ezt a területet. Továbbá a nemzetközi magánjog oktatása jelentős részben szintén rá hárult, mivel ekkor még nem volt külön tanszék e tárgy számára. 1977-ben adódott a lehetőség, hogy a tanszékvezető felkérhette Bánrévy Gábor főosztályvezető urat, az Ipari és Kereskedelmi Minisztérium Jogi Főosztályának vezetőjét, e tárgy gondozására,

aki ezután félállásban hosszú évekig oktatta ezt a tárgyat a szegedi karon, sőt megírta a hallgatók számára a tankönyvet is.

Honvédelmi ismeretek voltak ekkor is a tantervben, bár ennek módszere jelentősen átalakult. (Ismét részt vettek a női hallgatók is.) Ezt is Bérczi Imre adta elő egy időben. A Katonai Tanszék 1956 után megszűnt. Fegyveres kiképzés már nem volt a kari oktatás keretében, mivel bevezették a katonának alkalmas fiúk részére az előfelvételi rendszert. Ez azt jelentette, hogy ők 11 hónapot, majd 8 hónapot, behívott sorkatonaként töltöttek el a sereg kötelékében, és ez után kezdték meg egyetemi tanulmányaikat. A karon ekkor már csak a vonatkozó jogi szabályozást oktatták, a hallgatók mégis kifogásolták, hogy olyanok tartják az órákat, akik nem is voltak katonák. E kifogások kapcsán ismét egy hivatásos katonatiszt feladata lett ez. Gurka Zoltán, akkor alezredes, került a karra, aki aztán amíg volt sorkatonaság, mindvégig tartotta ezeket az órákat.

Besenyei Lajos a földjoggal foglalkozott a polgári jog mellett, amíg a Mezőgazdasági és Munkajogi Tanszék át nem vette ezt az anyagrészt. Ezt követően a tulajdonjog anyagát adta le a II. évfolyamon, és jelentős munkásságot fejtett ki e jogterület körében. Gyakorlatokat kötelmi jogból tartott a III. évfolyamon. A másodéven ugyanis nem voltak gyakorlatok. (Megjegyzem, később kísérleti jelleggel, egyszer-egyszer ezt is bevezették.) Kedvelt témája volt a kötelmi jog általános része is, főleg a szerződésszegések, a szankciók szabályozása. Az egyes szerződések köréből a gazdálkodó szervezetek közötti termékforgalmi szerződések, használati kötelmek közül a bérleti szerződés került az érdeklődése előterébe.

További feladata volt 1988. évi társasági törvény elfogadása után a társasági jog tananyagának kidolgozása, és oktatása, amíg a tanszék személyi állományának bővítése során át nem vették a tanítványok – Papp Tekla, Farkas Csaba – ezt a feladatot. Ugyancsak jelentős segítség volt e tárgy oktatásánál Czene Klára bírónő, aki egy időben a Csongrád Megyei Cégbíró, majd a Csongrád Megyei Bíróság később a Törvényszék elnöke volt. Jelenleg is oktat a karon. Besenyei Lajos vezette a másodévesekből álló kisdiaákkört is, amely előkészítés volt az un. nagy-diaákkörbe való felvételhez.

Mindezek az oktatási teendők mindhármunknál kiterjedtek az esti és a levelező tagozatra, amíg az esti meg nem szűnt, illetve később a Kecskemétre kihelyezett tagozatra is. Több év után ez is megszűnt. Egyre gyarapodott azonban a nappali és a levelező tagozat hallgatóinak létszáma egészen addig, hogy már nem is lehetett kötelezővé tenni az elméleti órán való jelenlétet, mert a nappali tagozatosok nem fértek be a tantermekbe. Később ezen a kar úgy segített, hogy más intézményektől bérelt nagy rendezvénytermeket. A város több pontján folyt az oktatás. Amikor az egyetem Ady téri új épülete elkészült, akkor ott is voltak óráink, de ez már egy újabb történet.

Megjegyzem, hogy az 1977. évi Ptk. módosítás, az 1968. évi gazdasági reform eredményeként, XLVI. fejezetében, „A társaság” cím alatt, most már első alcímként, a gazdasági társaság legalapvetőbb szabályait is tartalmazta. Így tehát aki elméleti órát tartott bármely tagozaton, az már korábban is oktatta a társasági jog Ptk-beli szabályait, ami akkor nagyon új szellemet tükrözött a korábbi gazdasági élet működéséhez viszonyítva. Természetesen az elméleti órákkal párhuzamosan folytak a nappali tagozaton a gyakorlati órák is.

A 70-es években bővült a tanszék. 1970/71-es tanévtől Polgári Jogi és Polgári Eljárásjogi Tanszék lett a neve, mivel az Eljárásjogi Tanszék megszűnt, és a két eljárásjogi tárgy oktatása átkerült az anyagi jogi tanszékhez, természetesen oktatóival együtt. Ekkor lett a tanszék tagja Szilbereki Jenő professzor úr fél állásban – aki főállásban igazságügyi miniszterhelyettes volt, majd a Legfelsőbb Bíróság elnöke – és Bárdosi István adjunktus. Félállásban több kiváló bíró és gyakorló jogász is segítette az eljárásjog és a polgári jog

oktatását, mint pl. Bajori Pál, Mathiász Tivadar, Kószó István, Falu György, Gaál Sándor, Kemenes István. Gaál Sándor később a családi jog oktatásába is besegített; hasonlóképpen Kisné Koch Ágnes, és Pintérné Pipicz Gizella bírónők.

1973/74. tanévben gyarapodott a női oktatók száma is. Gyakornokként került a tanszékre Simics Zsuzsa kolléganőm, (későbbi Kónyáné) és a szakszervezet örömmel nyugtázta, hogy 100%-os emelkedés történt a női oktatók létszámát tekintve. Ezen a megállapításon elszórazogtattunk. Ekkoriban két férfivel is gyarapodott volna a tanszék. Előbb Kasza Ferenc volt rövid ideig a tanszék tagja, majd Fábián Ferenc. Előbbi a bírósági szervezetben futott be szép karriert, utóbbi pár év után az MTA Jogtudományi Intézetébe került, majd az Alkotmánybíróság munkatársa lett és a Károli Gáspár Református Egyetem ÁJK oktatója. Időnként mindketten később is oktattak, ill. vizsgáztattak a karunkon.

Az eljárásjog oktatása rövid időn belül Szabó Imre tanársegéd úrral erősödött (1976), aki számos egyetemi és gyakorló jogászi tisztséget töltött be később (egyetemi kancellár, főtitkár, tanszékvezető, dékán, választottbíró tagja, miniszteri biztos, csak, hogy néhányat említsek). Röviddel utána került a tanszékre Zvolenszki Anikó (1978), aki szintén e tárgy oktatását látta el és megírta eljárásjogból az igen színvonalas, jól tanulható kari jegyzetet.

A családi jog oktatásának segítése céljából vette fel a kar a tanszékre Gyökeres Csilla tanársegédet, aki szépen haladt előre és viszonylag rövid idő alatt teljesítette az adjunktusi kinevezéshez szükséges feltételeket. Ezek után sajnos átment az orvosegyetem rektori hivatalába, később ügyvéd lett. Végül is a tanszékvezetőm ígérete, hogy fog szerezni oktatót a családi jog számára, akkor teljesedett be részben, amikor Hegedűs Andrea, pár év gyakorló jogászi munka után PhD hallgatóként – mint tudományos segédmunkatárs – 1995.12.15. napján a tanszékre került és sikerült megszerezni őt a családi jog oktatása céljára. Ezután kettőnk között oszlott meg a feladat. Az ő helyzete sem különbözött a legtöbb családi jogot oktató helyzetétől, ugyanis a polgári jog órákból bőven ki kellett vennie neki is a részét. Eleinte gyakorlati órák tartása formájában, majd elméleti órák tartásával is. Vigasza talán az lehet, hogy mindez jól kamatozott a családi jog oktatása számára írott, tankönyv szintű, jól rendszerezett kari jegyzeteiben, könyveiben.

Ebben az időben már újabb generáció sora jelentkezett a tanszéken a civilizisztikai oktatásban.

Időközben jöttek a felsőoktatási reformok. Un. kiscsoportos oktatás (10-12 fő egy gyakorlati csoportban). Ennek nem volt meg a személyi feltétele az oktatói létszám miatt. Pár év után meg is szűnt. A 70-es években jött az un. ágazati oktatás (a tantervben 80% törzsanyag, 20% specializálódási lehetőséggel, több irányban), Kb. ebben az időben egy szemeszterrel meghosszabbodott az oktatás, 4 és féléves lett, a későbbiekben öt teljes tanévet kapott.

Bevezetésre kerültek a komplex gyakorlatok a tételes jogi tárgyaknál, szakszemináriumok, elsősorban az államvizsga tárgyaknál. Jöttek az intézetesítési elképzelések, néhol megvalósultak, máshol nem, majd ismét erőre kaptak attól függően, hogy az adott kar mit tudott megvalósítani, vagy mit látott jobb megoldásnak személyi állományát tekintve. Mondhatni állandó mozgás volt a tekintetben is, hogy intézetek legyenek-e tanszékkel, vagy csak önálló tanszékek, illetve csak intézetek különböző, egymással lazán összefüggő tantárgyakkal. A változások általában a differenciálódás irányába hatottak. Az elmúlt évtizedekben ebből a szempontból már talán szerencsésebben alakult át az oktatás struktúrája. Bővült és változatosabb lett a képzés. Így inkább megoldható lesz az oktatók számára az egységesebb feladatkör, ami segíti az elmélyülést is.

Tehetséggondozás és TDK munka, a tanszékre kerülésem után

A tehetséggondozásra változatlanul nem volt más mód, mint órákon, vizsgákon felfigyelni a tehetségekre, jobban felkészültekre, és bevonni őket a diákköri munkába.

A felvétel kezdetben még olyan feltételek mellett folyt, mint korábban. Az ülések rendszeressége is hasonló volt, azt azonban mindig Kemenes professzor vezette. Rendszeressé vált az opponensi szerep, és változatlan volt az elvárás, hogy minden diákkörös olvassa el az előadó által készített dolgozatot, lehetőleg mondja el véleményét. Kezdetben a polgári jogi és családjogi témák együtt futottak, majd amikor az eljárásjoggal bővült a tanszék, mind a három téma egy diákkörhöz tartozott. Ez már sok és túl változatos volt egy ülésen belül, ezért a családjogi diákkör, a tanszékvezető hozzájárulásával önállósult, a módszere azonban maradt.

Közben a polgári jogi diákkör mellett, a II. évfolyamon létrejött a már említett kisdíákkör vagy elődíákkört. Ezek után a nagy diákkörbe – a tanulmányi eredmény figyelembe vétele mellett is – csak az léphetett be, aki előbb a kisdíákkör tagja volt. Ez a megoldás biztosítéka lett a későbbi eredményes, jó színvonalú munkának, amit az Országos Tudományos Diákköri Konferenciákon elért eredmények igazoltak is.

Változott a diákköri dolgozatok sorsa is a nagy diákkörben, mert miután az összes diákkörös, sőt az oktatók is tehettek és tettek is fel kérdéseket a szerzőnek, ha sikeresen válaszolt, és formailag is megfelelt a dolgozat, akkor ezzel megtörtént a szakdolgozatként való megvédése is. Ugyanezt a megoldást követtük a családjogi diákkörben is.

Később megalakult az eljárásjogi diákkör. Változatlan követelmény volt, hogy a hallgatók kutassanak, dolgozzanak.

Sokkal későbbi fejlemény a diákkörök életében, hogy az ülésekre időnként egy-egy elismert szakembert is hívott a tanszék, akik beszéltek munkájukról, annak valamilyen fontos, érdekes részéről.

A kari, tanszéki léggöről röviden a '60-as '70-es években

Amíg a kar tanszékei a régi épületben voltak, de még később is egy ideig – amikor a Megyeháza épületébe kerültünk – szokás volt az új munkatársakat bemutatni a többi tanszékvezetőnek, tanszéki tagoknak. A tanszékvezetők saját új munkatársaikkal ezt akkor is megtették, ha hallgatóként ismertek voltak a többiek előtt, de így nyilvánvalóvá vált, hogy ő is egyetemi, sőt kari polgár lett. Ez a megoldás illendő volt, de praktikus is. Az új munkatárs is érezhette, hogy legalább formálisan már is befogadták.

A kari közösség összetartása szempontjából jó alkalmat szolgáltatott a kari névnapok. Amíg viszonylag kevesen voltunk, addig a tanszéken köszöntöttük meg egymást. Ez nagyjából az egy folyosón lévő tanszékek oktatóira terjedt ki. Később kari összejövetel lett belőle úgy, hogy akiknek a névnapja az év első felére esett, valamikor májusban-júniusban, akiknek az év második felére esett a névnapja, valamikor késő ősszel, együtt tartották meg a névnapjukat. Tehát egy tanévben kétszer, baráti összejövetelre kerülhetett sor a kar összes dolgozója részvételével. Erre alkalmas hely volt a dolgozók klubja. A Dugonics téri, rektori épület hátsó oldalán volt a bejárat, az akkori JATE klub mellett. Itt volt minden eszköz, ami egy nagyobb létszámú vacsora lebonyolításához kell. Nagyhirű marhapörkölt főző szakács is került a dolgozók között. Az egy tanszékhez tartozók általában egy csoportban ülve beszélgették meg a gondjaikat, de akár az egész kart érintő problémát is. Spontán beszélgetés közben előjött néhány téma, amire korábban nem jutott idő, vagy nem volt alkalom. Szakmai közösségből álló társaságban természetesen a szakma aktuális problémái is a beszélgetés tárgyai voltak.

Az un. tételes jogi tanszékeken általában nagy volt az órateher, és a közéleti tevékenység is sok időt vett el, bármelyik részére gondolunk. Sokszor nehezményeztük, hogy olyan publikálási tevékenységet vár el tőlünk a bármilyen szintű felsőbb vezetés, vagy akár a szakma, mintha nem az oktatás, hanem a kutatás volna a fő munkaterületünk. Kutató munka nélkül természetesen nincs korszerű és naprakész oktatás. Az is nyilvánvaló, hogy ezen a szinten új és fejlesztő gondolatok is jönnek, azonban annak kiérlelése, és meggyőző kifejtése, rögzítése, vagy előadása szakmai fórumokon, időt igényel. Ebben a témakörben hangzottak el bírálatok és az nem esik jól, még akkor sem, ha az segítőszándékú. Tagadhatatlan, hogy időnként ilyen tényezők is befolyásolták a kari hangulatot, bár nagyjából mindenki ugyanabban a cipőben járt. A kutatás és oktatás összeegyeztetése úgy látszik örök dilemmája lesz a felsőoktatásnak. Úgy tűnik a publikálás mennyisége és annak különféle nyilvántartása ma fontosabb, mint valaha.

Az egyetemi, kari tisztségek megszűnésének közeledtével értelemszerűen megindultak a találgatások, a lehetőségek felmérése. Valahogyan mindig elterjedt ki az esélyes jelölt. Beszélgetések folytak a szavazati joggal bírók és nem szavazók között is. Ezek normális, őszinte beszélgetések voltak, és ha eldőlt a funkció sorsa, tudomásul vették, még ha – adott esetben – nem is örült mindenki. Tettük a dolgunkat, a karnak működnie kellett.

Az ultisokkal kapcsolatban azt tudom, hogy amikor én hallgató voltam, a kártyajátékot illetően, ez volt a divat. Az ultisok azt mondták, hogy aki nem tud ultizni, az nem is igazi jogász. A türelmetlenebbek ekkor rabló rómit játszottak. Hogy az oktatók ihlették-e a hallgatókat az ultira, vagy fordítva azt nem tudom, de amikor a karra visszakérültem, akkoriban, emlékezetem szerint szombatonként a fiatalabb oktatók egy része benn kártyázt a tanszéken. (Szombaton is volt állandó portaszolgálat.) Előbb az akkor még létezett Eljárásjogi Tanszéken, a polgári eljárásjog oktatója körül tömörülve, később egy másik csapat, a Mezőgazdasági és Munkajogi Tanszék oktatói körében töltötte így az időt. Meg kell jegyezni, hogy ezek az alkalmak igen gyakran a karral, oktatással, tananyaggal, szakmai kérdésekkel kapcsolatos kemény vitákkal végződtek, amelyekről rövid idő alatt értesültünk, mert a vitázó felek igényelték álláspontjuk megerősítését.

A kari hangulatot jótékonyan befolyásolták az oktatók-hallgatók közötti sportrendezvények. Főleg foci meccsekről tudok és a hallgatóknak arról a tiszteletre méltó tulajdonságáról, hogy nem akarták kihasználni ezeket a helyzeteket, sőt ha ilyen események közben közelebbi ismeretségbe kerültek egy-egy oktatóval, restelltek volna felkészületlenül jönni vizsgázni, inkább halasztottak. Ezeket a helyzeteket megtapasztaltam un. kollégiumi szobapatrónusként is. Ebben a minőségemben többször jártam egyik másik kollégiumi szobában, ahol kellemes beszélgetéseket folytattunk. Baráti légkör alakult ki közöttünk. Tanulmányaik befejezése után is tartottuk többekkel a kapcsolatot. Nem jöttek volna teljesen felkészületlenül gyakorlati órára sem.

Ebben az időben a tanulmányi kirándulásokat rendszerint összekötöttük valamilyen kulturális eseménnyel is. Ha egy napos volt a kirándulás, akkor délelőtt volt a szakmai program, délután meglátogattuk a város valamilyen nevezetességét, múzeumát, kiállítását. Ha több napos volt a kirándulás, akkor színházlátogatás is belefért.

Nagyon kellemes színfolt volt a kar életében az un. „Lófari napok” később „Law-fari napok” néven ismert rendezvény sorozat. E napon oktatási szünet volt. Különböző szakmai és humoros vetélkedők, sport rendezvények folytak. A hallgatók között többször akadt jól rajzoló, vagy éppen rímfaragó hajlamú diák. Ez alkalomból megengedett volt az oktatók, a Dékáni Hivatal, a Tanulmányi Osztály vicces értékelése, akár szöveges, akár rajzos formában. Erre a célra felhasználtak regény címeket, filmcímeket is. Karikatúrákat készít-

hetek az oktatókról és kifüggeszthették ezeket az adott napon, a folyosón levő ajtóra. Igen szellemesen, kulturált módon jellemezték a célba vett személyt. Senki nem sértődött meg.

Azt tudom leírni, hogy a kari oktatók között részben baráti, részben normális kollégai kapcsolat volt. Ki aktívabb volt ebben a közegben, ki tartózkodóbb, de érzelmileg is kötődtek a karhoz.

A Polgári Jogi Tanszéknek a többi tanszékkel jó volt a kapcsolata. Példaként említhetem, hogy ha szükség volt rá, senki nem zárkózott el más megoldás híján attól, hogy elcseréljük egymással – egyszer-egyszer – az óráinkat, mert éppen betegség, vagy más halaszthatatlan akadály jött közbe. Ez tényleg csak szükségmegoldás volt és senki nem élt vele vissza. Mindezt természetesen úgy oldottuk meg, hogy mindenki meg tudja tartani a tanrendben meghatározott mennyiségű óraszámát. Az sem volt különleges eset, hogy ha valaki kutató munkája közben más tanszék témakörébe tartozó problémára bukkant és összehasonlítás vagy bármilyen speciális okból meg akarta saját tanulmányában említeni, konzultált az illetékes kollégával, a vonatkozó szakirodalommal kapcsolatban tanácsot kért, stb. Nem tudok róla, hogy a kérdezett ne segített volna.

A tanszéki légkör teljesen megfelelt annak a követelménynek, ami szükséges volt ahhoz, hogy mindenki el tudja látni a feladatát. Mint említettem, jelentős órateher volt mindannyiúnkon. Így olyasmi csak elvétve sem jöhetett szóba, hogy valaki alkotói szabadságot kapjon, inkább csak egy két hónapos ösztöndíjas időszak jöhetett számításba.

A tanszéket Kemenes Béla tanszékvezetőnk összetartotta. Ragaszkodott ahhoz, hogy minden héten, legyen egy olyan fél nap, amikor senkinek nincs órája és össze tudunk jönni mindannyian. Beszéljük meg a heti eseményeket, esetleges problémákat, valamint a jövő heti órákat, óracsereket, stb. Amíg 6 napos munkahétben dolgoztunk, addig ez az esemény általában szombaton 11 órától 14, 14.30-ig tartott. Az 5 napos munkahét bevezetésével péntek délután lett a kijelölt időszak. Ekkor 11 órától vagy 12-től volt két órája, és ezután tartottuk a megbeszéléseket a szobájában. Itt a komolyabb szakmai viták és egyéb témákon kívül már lazább, kötetlenebb beszélgetések is folytak, az akkor még nem tiltott sörözés mellett, de „bizony kötelező részvétellel”. 4 óra után csak a két kis gyermekes kolléganő (Simics Zsuzsa és Zvolenszki Anikó) kapott eltávozási engedélyt, tekintettel arra, hogy bezár az óvoda, menni kell a gyerekekért. A professzor úr nagy Fradi drukker volt, és az egyetemi sportéletet is patronálta. Ilyenkor a spotesemények is szóba kerültek. Mindig észrevette, ha a női munkatársak zöld fehér öltözékben voltak. Ilyenkor dicséretet kaptunk. Néha, humorból, igyekeztünk is ezzel a kedvében járni.

A tanév egy éttermi vacsorával zárult, ahová a tanszékvezető úr meghívta a tanszék tagjait. A diákkörök évi utolsó foglalkozása is rendszerint hasonlóképpen zárult, de legalább egy sörözéssel valamelyik szórakozó helyen.

A nyár sem volt teljesen feladatmentes. Azon túl, hogy ez az időszak volt leginkább alkalmas kutató munka végzésére, volt ún. nyári ügyelet. Valakinek ilyenkor naponta, de legalább 2 naponta be kellett mennie a tanszékre, megnézni jött-e valamilyen hivatalos írat, kell-e intézkedni valamiben. Ezt a feladatot felosztottuk egymás között.

A társkarokkal való kapcsolatról

Az országos diákköri konferenciák külön jó alkalmat szolgáltattak arra, hogy a társkarok oktatói személyesen is megismerjék egymást, ill. eszmét cseréljenek az éppen terítékre került tudományos témákról, a tanszékekről, karok helyzetéről. Mindenképpen hasznos volt ez a közvetlen, személyes találkozás. Szerepet játszott a kapcsolat elmélyítésében az is, hogy az OTDK-k között eltelt évek közé becsatlakozott a Kemenes professzor úr által

szorgalmazott, perbeszéd verseny. Ezt állandó jelleggel a szegedi kar rendezte akkoriban, és szintén a hallgatók tudásának megmérettetését szolgálta elsősorban. Részt vettek benne rendszeresen a társkarok, a zsűriben pedig neves szegedi gyakorlójogászok is szerepet vállaltak. Így tehát, tulajdonképpen 2 évenként találkozhattunk a társkari kollégáinkkal, és a rendezvény kapcsán folytatott eszmecsere számos ötlettel, ismerettel is gyarapította nem csupán a hallgatók tudását, hanem a mienkét is. Amikor a tanszékre kerültem, még csak 3 jogi kar volt az országban, majd becsatlakozott a Miskolci Nehézipari Egyetem (ma Miskolci Egyetem) újonnan létesített jogi kara is 1981. évtől.

Ebben az időben az oktatás még változatlanul tanszékekre épült, a tanszékvezetők nagy tekintélynek örvendtek. Szakmai körökben elismertek voltak. Többen nemzetközi és hazai szervezetekben, itthoni és külföldi szakmai folyóiratok szerkesztőségeiben tevékenykedtek, vezető szerepben tagként is. A szakma szemében ők voltak az eszmei felelősek azért, hogy az általuk jegyzett területen milyen ismeretekkel rendelkeznek a frissen avatott, gyakorlati munkahelyre került jogászok.

A karok szakmai tevékenységét, annak összehangolását jelentősen segítették az MTA Jogtudományi Intézetének különböző osztályai. Az ottani vezetőkkel, kutatókkal közvetlen és rendszeres kapcsolatot tartott a tanszékvezetőnk. Lehetőség volt az intézetben un. belföldi ösztöndíjasként kutató munkát végezni. Jómagam is eltölthettem 2 ízben pár hónapot az MTA JTI Polgári Jogi Osztályán. Ez jól hangzik, azonban a kari óraterhek igen megnehezítették a helyzetet. Első esetben minden héten csütörtök este vissza kellett jönni és hétfőn délután tudtam visszautazni. A másik esetben, hétfőn meg kellett tartani a gyakorlati óráimat, és kedden tudtam visszamenni, pénteken pedig általában tanszéki értekezletek voltak itthon. Természetesen a családot sem lehetett hétvégén magára hagyni, de még így is nagyon sokat jelentett szakmailag ez a lehetőség.

Ptk. módosításokban való részvétel

Előzményként jegyzem meg, hogy 1945 után volt egy Magánjog I. és Magánjog II. Tanszék a karon. Az előzőnek Eörsi Gyula professzor úr volt a vezetője az 1950/51. tanévben, míg utóbbinak Pólay Elemér professzor úr, aki 1949-1951. aug. 31-ig a Római Jogi Tanszéket is vezette. (Mint fentebb írtam, később már véglegesen a Római Jogi tanszék vezetője volt.). Eörsi professzor a Magánjog I. tanszék vezetőjeként nyilván ismerte Kemenes Béla adottságait, akit 1951-ben avattak „Sub laurea Almae Matris” jog- és államtudományi doktorrá. Sajnos, vagy szakmai szempontból éppen szerencse, hogy az 1955/1956. tanév befejeztével Kemenes Bélát, akkor még tanársegédet, maga mellé vette Eörsi professzor az MTA Jogtudományi Intézetében, tudományos munkatársnak. Az intézetben komoly feladatot kapott a készülő Polgári Törvénykönyv kodifikációs bizottságának titkáráként, az 1959. évi IV. tv. normaszövegének és indokolásának fogalmazásánál. Úgy tudjuk, hogy az 1800 oldalas indokolásnak nagyjából 2/3-ad részét ő szövegezte. Folyamatosan jelen volt a legkülönbözőbb szervezeteknél tartott szakmai vitáknál. 2 év múlva, 1958 szeptemberétől – félállásban – ismét jelen van a karon is. Majd 1960 szeptemberétől, docensi beosztásban, teljes állásban visszakerült a karra. 1961 februárjától, tanszékvezetői kinevezést kapott. (1992. november 9-ig, közel 32 éven keresztül, vezette a tanszéket.) Tanszékvezetőként is számított rá a szakma a polgári jog területére tartozó fontosabb jogszabályalkotásban.

Folyamatosan együtt dolgozott nagyrészt azokkal a professzorokkal, gyakorló jogászokkal, akikkel az eredeti törvény szövegét létrehozták. Átala a tanszék tagjainak is jutott feladat ezeken a területeken, hiszen a Ptk. szükségképpen nem oldott meg mindent. Mondhatni, kiindulási alapja volt a gazdasági életre, az állampolgárok egymás közötti szerződéses

kapcsolataira vonatkozó számos egyéb jogalkotásnak. Ezek általában kormányrendeleti szintűek voltak, de volt törvény is. Szerzői jog, fuvarjog, áruforgalom szabályozását szolgáló szállítási szerződések, lakásbérlet részletes szabályozása, stb.

Ilyen előzmények után a tanszék természetesen részt vett a Ptk. 1977.évi módosításában is. A tanszékvezető általánosságban, a teljes szöveget érintően, a tanszék tagjai azokon a területeken kaptak részfeladatokat, amelyekkel behatóbban foglalkoztak. Pl. Bérczi Imre, a szellemi alkotások védelme területén, Besenyei Lajos a szerződésekkel kapcsolatos szabályozás körében a használati kötelmek, közelebbről a bérlet szabályozásánál. Az én javaslatom az élettársi kapcsolatokra vonatkozott. Valójában az akkor önálló, családi jogot szabályozó törvénybe szántam, de mint Szilberek professzor írta, hozzájárult a Ptk. módosításhoz.⁷ Ekkor került bele egyáltalán a Ptk-ba az élettárs kifejezés és határozta meg először az élettársi kapcsolat fogalmát minden jogalkotóra, jogalkalmazóra kötelező erővel. Ekkor kapott ennek a kapcsolatnak – legalább a vagyoni jogi vonatkozása – valamelyest szabályozást, noha a bírói gyakorlat régóta küzdött az élettársi kapcsolatok megszűnése során keletkezett viták eldöntésével.

Köszönöm a kérdéseket. Ennyiben próbáltam összefoglalni válaszaimat. Néhány esetben nem különítettem el a történeteket a kérdés szerint, hanem összefoglaltam másikkal együtt a kérdéssel. Szívesen emlékeztem vissza a kollégákra, hallgatóimra, sőt a feladatokra, munkára is.

*Az interjút készítette:
Prof. Dr. Görög Márta*

⁷ Megjegyzések a Polgári Törvénykönyv Módosításához c. írása végén felsorolja azokat a főbb cikkeket, tanulmányokat, amelyeket ebből a szempontból fontosnak tartott, Magyar Jog 1977.évi 11. szám: 980. p.